

գրուածներէն, թէպէտեւ առոնք առաջնայն պէս այնքան բառացի եւ ընդարձակ հատուածներ չեն և — թէ՛ Սարգսի հօթն էաթ. թղթ. թղթ՝ եւ թէ՛ Ռակերերանի Պաղտոսի թղթոց հայերէն մեկնութիւնն արդէն տպագրուած եւ ծանօթ ըլլալով ընթերցողաց, աւելորդ կը համարինք ամբողջ մեր գտած նմանութեանց կամ բառական օրինակութեանց համեմատական տախտակը զետեղել Բազմալեզուի սիւնակաց մէջ, այլ նոցա միջէն ամբողջական հատուած մը միայն հրատարակելով, կարծենք՝ թէ ընթերցողը կարող են նոյն իսկ այնու զաղափար մի առնուլ Սարգսի ինչ առտինան Ռակերերանի հետեւած լինելուն. իսկ մնացելոց այլ էջերը միայն ցոյց տալէն վերջ, ուրիշ յօդուածով մ'այլ զէմ առ զէմ կը գնենք այն հատուածները, զորս ուրիշ աւար հայերէն քաղած է Սարգսի, որով եւ կարող է ընթերցողն իրողութիւնն իմանալ, եւ ըստ այնմ գնահատել Հեղինակին հանձնարը:

Հ. ԵՓԵՍ ՄԱՐԴԱՆԱՐԿԱՆ

Շարայարներ

1. Եթէ համբերութեամբ կրկին ու կրկին կարդացուի Սարգսի այս մեկնութիւնը, նաեւ կարգացուի հին ուսուց Հայոց այս տեսակ մեկնողական կամ խոստովածաբանական ներքոց վերաբերեալ գրուածները, զրեթէ տպահով ենք որ շատ նմանութիւնք եւ նոյն իսկ բառական բանաբաղութիւնք յերեւան պիտի գտնուին. վասն զի արդէն իսկ ընթերցողն ալն յայտնի կը տեսնէ, որ Սարգսի այս մեկնութիւնն առ զուսուած գրութիւն մ'է, ըստ որում ընդհանրութեան մէջ չտեսնուիր միշտ նոյնութիւն մի ծննդ եւ լեզուի. մերթ կորովալոր է մերթ թաւրի սո մի կը բանեցնէ. նոյն իսկ հայկական լեզուն ալն տեղ մի եւ նոյնը լինէ, մասն կայ որ տեղեւորեան է, մաս ալ որ անհեղ զարգաց լեզուի նմանութիւն ունի: Ընդհանրապէս իւր Երզնգական լեզուն աւելի ընտիր է եւ շատ կը նմանի Ռակերերանի թարգմանիչ լեզուին, իսկ ճառերուն լեզուն աւելի թաւրի է, թէպէտ եւ ոցա մէջ եւս կան ընտիր կարներ:

2. Տպագր. ի Կ. պոլսի թուին Հայոց 1103: 3. Տա. ի Վենետիկ ի Վանա ս. Գաղ. 1893:

Գ Ե Ր, Բ Ի Հ Մ Ա Ն Ի

ԵՒ ԱՍՈՐԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐ ԳԱՆՁԱՐՆ ԵՒ ԳԻՏՈՐ

Թ Ղ Բ Ա Վ Ե Ց Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ԱՍԿԷՑ երկու տարի յառաջ իմ բանակամ Ուս. Իգնատիոս Գուրիի՝ իւր առ իսկ գրած մէկ նամակովը կը ծանուցանէր, թէ Հայէպի ասորի արքեպիսկոպոսն գերպ. Բիւս մանի գտած է Միքայէլ Ասորոյ ժառանգական գրտաբեան ասորական բնագիրը, եւ թէ շուտով պիտոր հրատարակէ զայն: Այսպիսի մի լուր ուրախալի է ի հարկէ պատմագրութեամբ պարագլոց համար առհասարակ. իսկ մեզ համար կրկին նշանակութիւն ունի, այնտ մանաւանդ, որ այդ ամենակարեւոր երկաւ սիրութիւնն մինչեւ ցարդ հայերէն թարգմանութեամբ միայն պահուած էր, որ համառօտութիւն մ'է աւելի սկզբնագրին, քան թէ ամբողջական եւ հաստատրիմ թարգմանութիւն, եւ թէ նոյնն կարող է այժմ ներկայացնել մեր գրականութեան եւ պատմագրութեան նկատմամբ ամենամեծ նորութիւններ:

Այն ժամանակէն ի վեր ես կը փափագէի շուտով զաղափար մի առնուլ, նոյն իսկ գիւտիս հեղինակէն, ասորական բնագրի մասին, բայց Գուրիի ինչ ներկայացուցած հասցէն անհիշ լինելով, յիշեալ արքեպիսկոպոսին գրած նամակ իսկ կորսուելով տպարդին մնաց: Ներկայ ասորոյ Ապրիլին գործի համար Հռոմ գանուելով՝ գիպտածով լսեցի, թէ գերապայծառ Բիւսմանի այժմ այստեղ եկած է եւ գրաւորական ամենակարեւոր գործով մի կը զբաղի: Տեղեկանալով որ Վերափոխման (Assomptoniste) կուսակալը զաղգիւտի կործանողաց վանքում ինչուսած է, փութացի այցելել նորին գերապայծառութեան, որ եւ սիրով ընդունեցաւ զիս, լսելով վերանալու Միքիթարեան լինելու:

Գեորգայեան Ռիմանի միջին հասարակ
քառասունհինգամեայ մի բարձրաստիճան
եկեղեցական է, եռանդուն, բարեկիրթ և
համակրելի դէմքով. երկայն է թաւ մօրուօք,
որ յատուկ իմն է արեւելեայց, — ուղիւ
տակէն աւելի իմաստութեան ալեօք զարդա
բուած ։ Թաւ յօնից ներքեւ կը փայլիլին եր
կու կրակոտ և կենդանի աչքեր, որ բաց
խփիկ կոպերու միջին մերթ ընդ մերթ բերե
ղանման ճառագայթներ արձակելով՝ բոլոր ի
րենց հոյեկան արտայայտութիւններով կար
ծէր թէ խօսակցին և հոգւոյն խորը կը թա
փանցեն ։ Եւրոպական կրթութիւնն, զոր յա
ւիտենական քաղաքին համազգային հաստա
տութեան մէջ առած է, աւելի կը մեղմէ
իւր դիմագծերու վրայ արիւղ արեւելեան խրու
տութիւնը և աւելի դիւրամեծ է ընտանի
կ'ընէ զայն ։ Նորա երկայնաձեւ բարձր ճա
կաւան և դիմաց վրայ արտափայլող մեղմ
աժգոնութիւնը ցոյց կու տան զննողին, թէ
նա արկարեւ անխոնջ վառասակաւոր և լուրջ
ուսումնական մ'է ։ որ կարծէր թէ տաւրն
լինային լուսէն ծածկուելով՝ գիշերին հսկող
ճրագի աղօտ նշուից ներքեւ զունաւորուած
ըլլայ ։ և իրօք առաց ինձ կամայցուկ մի ա
սորի գործակալն գերաւ. Ապրաւ, թէ նա գի
շերուան մինչեւ ժամը մէկն կ'աշխատէ, և
առաւօտուն ժամը հինգին կը յաւժէ՝ շա
բունակելու իւր զբաւը երկաթիբուլետներ Գե
որգայեան Ռիմանի քաց ասորերենէ լա
տեղեակ է նոյնպէս յոյն, լատին, արաբա
կան, զաղղիարէն, իտալերէն, գերմաներէն
և անգղիերէն լեզուաց ։ Նա ոչ միայն իբրեւ
գիտնական է և արժանաւոր յաղորդ Ասեմանի
եղբարց, այլ և իբրեւ ընտիր եկեղեցական՝
մեծ վարկ ստացած է թէ Հռովմայ մէջ և
թէ իւր ազգայիններուն քով և ինչպէս ինձ
երաշխատեցին, նա Ասորաց ապագայ Պա
տրիարքն է ։ Անա այսպիսի ձրիք ժամուած
անձնաւորութիւն մ'է գերազայեան Ռիմա
նի, որուն հետ առեակցելով՝ կարող էի ես
հարցասէր մտաց ծառաւ յազնցնել, նկատ
մամբ այն նիւթոց, որոց համար այցելեցի
իրեն, և նկատմամբ անոնց, որոնք իբրեւ
անակնկալներ բնաւորաւ ան ծնանել ալու
պիսի այցելութեան ժամանակ եղած փոխա

զարձ խօսակցութենէ մի՛ և երկուստեք լարուած
պատրաստակամ է մտաց իրարու հետ շփմա
նէն ։

Փաղաքավարութեան պահանջուած ձեւերը
կատարելէն յետոյ, զարձայ առ ինքն ։ — Մե
ծապէս ուրախակից եմ ձեզ, գերազայեան
տէր, ձեր վերջերս ըրած թանկագին գիւ
տին համար, որուն հրատարակութեանն անձ
կանօք կը սպասեն ուսումնասնողք, առանց
գիտնալու թէ նա այլ և այլ գիտութիւն բրած
է ասորի գրականութեան ամենաբար ալգայն
մէջ ։ — Այո՛, շատ թանկագին և հին գրուած
մ'է այդ անշուքեականն, կը յուսամ շու
տով այնու պարզել Առաքելոց խորագրեղծո
թեան և Կանոնաց էական խնդիրները, պա
տասխանեց նա՛ սրաի մեծ գոհութեամբ մի,
ցուցնելով մի տոտրական ընդարձակ ընդոր
նակութիւն՝ լատին թարգմանութեամբ ։ —
Գեորգայեան տէր, խօսքս Միլայել ասոր
ւոյ ժառանգակազրաբեան մասին է ուղղակի,
շուտով վրայ բերի ես ։ — Ահ, ձեր առեկն
հետք առած ես, ասաց ինձ ժպտելով. այդու
մատենապարկան խնայք մի պիտոր տամ ես
գիտնականաց. առաջին հատորի տպագրու
թիւնն արդէն աւարտելու մօտ է ։ մնացող
երկու հատորն այլ պատրաստուած եմ լատին
թարգմանութեան ։ — Այդքան ընդարձակ
է ուրեմն ասորի բնագիրն, ըսի ես զարմա
ցած ։ — Այո՛, հայերենի կրկինէն աւելի
է ասորին, և շատ նորութիւններ կը պա
տարւնակէ, յաւել գերաւ. Ռիմանի Հայե
րէնն շատ հեռի է թարգմանութիւն ըլլալէ,
այլ ըստ քմաց յաւելեալ և յապտուած խմբա
գրութիւն մ'է ։

Այս առթիւ ասորի գիտնականն շատ անը
պատու զաղափար կազմած է նաեւ ընդհա
նուր հայագի այն թարգմանեաց վերայ, ա
րոնք ասորի հարց գործերը թարգմանած են
Ես թթա ազգասիրութենէ աւելի ի նկատի
ունելով ։ Գրաց, և Եփրեմի և Ոսկերե
րանի հիանալի թարգմանութեանց ճշգա
թիւնն, ընդհակառակն պաշտպանեցի գէթ մեր
օսկեզարու և անոնց հետեւող թարգմանիչ
ները որքան որ վայելութեան կանոնները կը
ներեն, և եւրոպայի այժմու գիտնականաց
ըրած գրուատիքն եւս բերելով ի նպատա

բայց Միք. ասորոյ ժամանակագրութեան վարդանեան կարծեցեալ թարգմանութեան նկատմամբ՝ լիով իրաւունք տուի գերաւ. Ռիհմանեայ ըրած գիտողութեանը, հետեւեալ պատճառաւ ։ Հին կաակարանին վերաբերեալ տնայաւոր զրոց (հրատ. ի վնեմարիկ) առաջնախորութեամբ պարագայով ժամանակնոցանէ մին քառայ (quasi tale quale) նսեւ Միք. ժամանակագրութեան մէջ. բայց յառակից պարագաներէն կը ասորակուէի միշտ, որ զա սուղիւ ասորի ժամանակայրին հաւաքաւոր զործ լինի. և իրօր գերաւ. Ռիհմանի մանր զննելով ասորի քնազիրը, երաշխաւորեց ինձ, թէ այն տնայաւոր զրուածի մասին և ոչ իսկ մէկ խօսք կամ բառ կը գտնուի հոն ։ Այս ուրեմն ասկէ կարեմք գալակել թէ որչափ ասոր նման դեռ ուրիշ յաւելուածներ, յապաւումներ և անճիշդ բաներ ներմուծած են իշող և մերս վարդան Միքայէլի տնուամբ՝ անոր ժամանակագրութեան մէջ, որոնք իսկապէս, ասոր աղբիւրներէ առնուած են ։ Արդ, այս ամենայն այն ժամանակ կը յուսանք պարզել, երբ ասորական բնագրի հրատարակութիւնն ի ձեռին տնեւ նսեւք, ինչպէս որ քառասացաւ գերաւ. հրատարակելն ուղարկելու ։

Հաւմայ L'Osservatore romano կիտաւաշտեանական թերթը վերջերս գերաւ. Ռիհմանեայ ըրած գիտող մտին հրատարակած մի համակրելի յօդուածի մէջ՝ կը յիշէ, — ի շարս այլոց, — նսեւ Եւսեբիոսի կենսաբանագրայ ժամանակագրութեան ասորի թարգմանու թիւնը։ Այս գիտաւ ամենէն աւելի շահագրգիռ է եթէ իցէ սողոյ. բայց այս մասին գերաւ. Ռիհմանիէն բան մի ըսած չլինելով, ինձ տնայէս վերեւի, թէ յիշեալ օրագրի յօդուածագիրն՝ կամ չլսիմած է Միքայէլի ժամանակագրութիւնը՝ Եւսեբիոսիին հետ, և կամ պիտամբ ենթադրած է առաջինը՝ վերջնայ իրրեւ համառօտութիւն ։ Յամենայն գէպս, ասորական չիտ, թէ Միքայէլի ժամանակագրութեան ասորի բնագրով՝ պիտոր վերակազմուին նոյնպէս ալ միայն Եւսեբիոսի ժամանակագրութեան պակասաւոր մասերն, այլ և քառամեթիւ խանգարմանքն և սխալ ընթերցումները ։

Ես ասորի բնագրի հրատարակութեան համար յիշեցաւ գերաւյալաւ Ռիհմանեայ, թէ Երուսաղէմի ո. Յակոբայ վանաց մատենապարանին մէջ կայ Միք. ժամանակագրութեան մի օրինակ, որուն համար ըսուած է, յամին 1871 Նոյն վանքում եղած տղաւորութեան յառաջարանին մէջ, որ թէ՛ շատ բարանութեամբ և թէ՛ ընթացիւք պատմութեան՝ շատ կը ասորերի միւս օրինակներէն, մի ուրիշ օրինակ եւս իջմիածնի մատենապարանին մէջ, որ ամենէն հնազոյնն է և կ'ըսուի, թէ ՇՂՆ=1446 թուականին զրուած ըլլալ, միւրգիտ վարդանայ և իշողայ թարգմանութիւնն յամի Տեառն 1248 կոտտանդին կաթողիկոսի հրամանով եղած կը համարուի ։ Դիտել տուի թէ՛ հետեւաբար կրկին թարգմանած են զայն Հայք, և թէ առաջին թարգմանութիւնն, որուն իրեւ թարգմանիչ կը յիշուի (Ս. Ղազարու գրատան ք օրինակին մէջ) Գառիք վարդապետն ունէ, բնագրական ըլլալու է, և թէ լաւ կը լինէր, որ ասորի բնագրին այդ օրինակներէ միոյն հետ բաղդատուէր գէթ տպագրութեան ժամանակ ։ Գերաւ. Ռիհմանի շատ ցաւեցաւ այս մտին, որ ինքն հայերեւի տնձեռնաւ է, և այժմ տարածամ՝ այդպիսի մի քաղցատութիւն կատարելու ։ Ուստի կը մնայ յուսալ, որ վերոյիշեալ միաբանութիւններէն մին ի գլուխ հանէ զայն, ասորի բնագրին հրատարակուելէն վերջ, օգտուելով գէթ սորա լաւ տին թարգմանութիւնն ։

Միքայէլի ժամանակագրութեան զաղդիւսբէն թարգմանութեանը մէջ տնեւելով գերաւ. Ռիհմանի հայկական թուականով հաշուած տարեթիւերը, որոնք ասորոյն հակապատկերը կը ներկայացնեն, զարմացմամբ հարցուց ինձ. — Ի՞նչ են զոքաւ ։ Մեկնեցի իրեն եղելութիւնը, օակայն առանց մակաբերելու, թէ նա մի ուրիշ զմասարայոյծ առեղծուած պիտոր առաջարկէ առ այն, և իրօր առաջարկեց հետեւեալը ։ Ամեն ազգիւր թուականը մի մի նշանաւոր դէպքով սկսած է, իսկ արդ հայկական թուականի հաստատութիւնն ի՞նչ մի նշանաւոր դէպք կը յիշեցնէ ձեզ ։ Բացատրեցի հայկեան շրջանի և թուականի նախկին զործածութիւնը և ըսաւ

այնմ՝ եկեղեցական տումարի շարժումներն և ասոներու խախտումներն՝ այլուք հարգեմք, ինչպէս և՛ աւանդներ Սարկաւազ վարդապետ, և այլք ի նախնեաց, և թէ այլ անտեղութիւնքը դարմանելու համար հնարեցաւ այն : — Ո՛հ, ոչ, պատասխանեց իսկոյն Բահմանի. զոքս բաւական պատճառ չեն. եւ փոքր ինչ սկսեալ, տիկեան եմ, պէտք է՝ որ մի այլ իսկական պատճառ եղած լինի, եւս պիտի ուսումնաւորեմ զայդ : — Շատ բարի է. ապա զուրք ինչ կը կարծէք, գերպ. տէր : — Միաբանաւ կոթարեան կերպապէս հաստատուին Հայոց մէջ և մայր եկեղեցիէն անկախ յինչեմ, պատասխանեց ինձ Ռիմանի : Ստուգիւ, ասորի գիտնականի այս սրամիտ գիտողութիւնն թէ և մերայոց շատերու ուշադրութենէն վրիպած է ցարդ, ոսկիայն և այնպէս արժանի է բոլոր ուսումնասիրութեան առաջիկայ լինելու : զեռտելով մանաւանդ, որ Ներսէս առաքարակեցոյ օրով հաստատուեցաւ հայկական թուականին, որ բուն հեղինակ հանդիսացաւ ոչ միայն գերպ. Ռիմանիի շեշտուած կրկին իրաց, այլ յունական եկեղեցիէն անխառն ուրիշ շատ մի տարբերութեանց եւս :

Բարձրաստիճան գիտնականն այս ատիկ մի քիչ յառաջ երթալով՝ ուզեց կրօնական փափակ խնդիրներ եւս շոյափել, գիտելով որ Հայոց եկեղեցին Գ տիեզերական ժողովէն վերջ՝ բուն միաբնակ եղած է, համաձայն Եւտիքէսի և Դիոսկորոսի մտաց : Եւ չուզելով մէկ կողմէն լուծեալին ընդունել այսպիսի մի կարծիք՝ իբրեւ ընդհանուր ճշմարտութիւն, և միւս կողմէն այլ երկայն վիճաբանութեամբ ժամապաճառ լինել, պատասխանեց թէ. ինչպէս կարելի է այդ, գերպ. տէր, երբ Հայք Եւտիքէսը կը նշու վերն, և իրենց գիրենց կիտրեղեան կ'անուա նեն, և եթէ կը ներէք ասել, Հայոց մէջ սպորտած մնչորութեանց հեղինակներն իսկ Ստրիք եղած են. ի հարկէ ձերզ սրբութեան իսկ ծանոթ լինելու եւս զոքս, ասորի երկայն ապացուցութեանց պէտք չկայ : Գեր. Ապրահմանդիէն լարուած ուշ կը զննէ մեր խօսակցութեանցը, և մերթ ընդ մերթ կը ժպտէ :

Պահ մի լուծիւն եղաւ երկուսեք, զոր

և եւ ուզեցի շուտով ընդհատել՝ ինձ համար մեծ նշանակութիւն ունեցող այս հարցիւն Գերպ. տէր, ձեզ ծանօթ է արդեօք Գործնայ և Շմանիի ասորական վկայաբանութիւն մի : — Ինչպէս չէ, նոր ցտած եմ՝ զայն հին ձեռագրի մի մէջ. — զայս ասելով՝ ցոյց առաւ ինձ իւր ընդդիմակութիւնը : որ անշուքեայ տարի Գալուստ Տէր-Մկրտչեանի ներածութեամբ Աբու-Բալէ մէջ հրատարակուածէն ասելի բնագործակ է, այն է ՄԹ Երեւոյ Ուրախութիւն մեծ եղաւ : այնու մանաւանդ որ յառաջ քան որ և է դիտողութիւն իմ կողմանէ, նա կահինց պարծանօք և ծանոց ինձ, թէ Ազգամեզեղոսն այդ վկայաբանութեան վրայ շինուած է գլխաւորապէս, և թէ Հայք իրենց յատուկ խիստ քիչ քան ունենցած են. ամենայն ինչ ասորի հին գրական նութենէն փոխ առած են : — Արդեօք բաղադատած էք այլ երկու գրութիւններն իրարմ հետ, հարցուցի եւ ջերմապէս, շատ նախաձեռնութիւններ կան : — Այո, խիստ զգուշ նմանութիւններ կան : զոքս հրատարակութեան մէջ ցոյց պիտոր առա՛, մի առ մի :

Հայերէն թարգմանութեան ընդդիմակութիւնը քով պատարան ասենալով, խորեցի որ զէթ նման տեղեաց համեմատութիւն մի ընենք ի միասին. ասկայն նա իրեն վերապա, հեղ ուզելով նորութիւնը հրատարակեալ փափաքս նախաբեկ : Յորդորեցի որ Հոռովմէն զեռ շմեկնած՝ փութայ հրատարակել զայն, հանդերձ շատին թարգմանութեամբ. խոստացաւ սիրով կատարել, եթէ անցեալ տարի փ. կոնիքիքի ձեռքով հրատարակուած անգղերէն թարգմանութենէն օրինակ մի շուտով իսրեն համար ձարելու ըլլամ : Արդեօք այն առտեն հասաւ ապագրութիւնն՝ երբ հասած էր գերպ. Ռիմանեայ մեկնելու ժամանակը, որ սակայն խոստացաւ իւր ուղեւորութեան մէջ կատարել զայն և թէյրութ հասնելուն պէս հրատարակել :

Իսկ զայն վկայաբանութեան ժամանակին և հեղինակութեան, գերպ. Ռիմանի վկայութեան համեմատ՝ փրիստոսի թուականին Գ դարուն աստիճին քառորդին գրուած է, վաւերական յիշատակաւոր : Գրիչն իսկ ասորի՝ յանուանէ յիշատակուած է յիշատա-

կազմութեան մէջ, որ կը յայտարարէ թէ ասկէջ յառաջ մի ուրիշ վկայաբանութիւն եւս գրած է ինքը: Այժմ այսչափով ստիպած ճնշք զո՛ր լինել: զերապայժստ Ռիմանեայ հրաւարակութիւնն ընդունելէն վերջ՝ կը յուսանը անկէ ընդարձակ տեղեկութիւններ տալ մեւ ռայոց՝ Ազգութեագէղոսի հետ ունեցած աղերսա ներովը մանասանդ, որք անելի շահագրգիռ պիտօր լինին ամենուս համար:

Երկու խօսք այլ՝ գերպ. Ռիմանեայ մի օտիշ գրական գիտի մասին, որք թերեւս ամենէն անելի պիտօր զրուէ համաշխարհի գիտնականաց ուշադրութիւնը, այն է՝ Կոսակ Յիսասի Փրիստոսի (Testamentum Jesu Christi) կոչուած անկանոն գրութիւնը, զոր վերջերս գտած է նա Մուսուլի ձեռագրի մի մէջ, և որուն ուսումնասիրութեան և հրաւարակութեան համար եկած էր նա յԵրուսալէմ:

Այս վերջին տասիման հետաքրքրական գրուածս ծանօթ էր հին մատենագրաց, յու նաքէն բնագրաւ, և այլ և այլ թարգմանութեանց ձեռքով: Գարեբէ ի վեր անյայտաս ջեր էր այս գրուածս, և անկէ լատին լեզուով եղած մի քանի հասակատարներ միայն պահած էր մեզ թՊ դարում՝ գրուած Տրէւ վրիի ձեռագիրն: Արդ՝ գերպ. Ռիմանեայ ջանիւքը գիտնական աշխարհը վերստին պիտի ածենէ զայն՝ իւր ամբողջութեամբը, փրկական թուականին 688ին կատարուած ասորի հաւատարիմ և բնտիր թարգմանութեամբ:

Փիստուն եկեղեցականն՝ արդէն պատրաստած է մեքէաւոր տպագրութեան համար քըն նադատական և գրականական առաջն մի, որ լատին լեզուով գրուած իւր ներուսն ներածութեամբ, հաւատարիմ թարգմանութեամբ և տպացոյցական հետազոտութիւն ներով քով կը համապատասխանէ արդի գիտութեան պահանջին: Պատրաստուած բնա-

գիրը ես ինքն անձամբ տեսայ, կարծուածէն անելի ընդարձակ, որուն վրայ հանձնարին հետ մեծ աշխատանք և քիւրտն եւս թափած է նա:

Ինչպէս ի մօտոյ պիտի տեսնեն նաեւ այն հրատարակութեան ընթերցողքն, գերպ. հեղինակին բոլոր քննադատական ուսումնասիրութիւնն կը կեդրոնանայ այս ամենակարեւոր կէտիս մէջ. այսինքն է, ապացոյցանել, թէ Յիսասի Փրիստոսի կոսակն՝ երիցադոյն է Առաքելոց եկեղեցական կանոններէն (Canones Ecclesiastici Apostolorum), ինչպէս նաեւ Առաքելոց սահմանադրաբեան (Constitutiones Apostolorum) Ը. գրէն և Հիպպոլիտեայ կանոններէն (Canones Hippolyti):

Գերապայժստ Ռիմանեայ այնքան հմտութեամբ հրատարակելիք այս գիտաս, այժմէն իսկ կը տեսնուի, թէ պիտի յեղափոխէ նաեւ առաջին դարերու քրիստոնէական մատենաւ գրութեան մեզ բնծայած անկանոն գրուածոց ժամանակն և ազգակցութիւնը որոշող շատ մի կարծիքներն և դատողութիւնները: Մեծ նշանակութիւն պիտօր ունենայ նոյնպէս Հայաստանեայց եկեղեցւոյ և հայկական գրականութեան մէջ պահուած թարգմանածոյ և ինքնագիր կանոնաց և սահմանադրութեանց ուսումնասիրութեան համար:

Լսածիս համաձայն՝ ասորի գիտնականս առ ըեսելեան անկիւններէն հաւաքած ունի իւր գրատուն մէջ նաեւ 152 ուրիշ հին գրագրեր, որոնք, ո՛վ գիտէ, թէ գետ ինչպիսի անգին գանձեր չեն պարունակեր իրենց մէջ, նոյն իսկ մեր ժառանգրութեան և պատմութեան վերաբերութեամբ: Ուստի մեր այս գրութիւնը կընթած ժամանակ ի կը յուսանը թէ բացուին գերպ. Ռիմանեայ այն աւարտուէտ գիտելոց և զրշաքրաց էլերն եւս:

Է. Բ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

